

BENKŐ SAMU

KÖSZÖNTŐ MÁTYÁS KIRÁLY SZÜLŐHÁZA TÖVÉBEN KÖNYVES ÜNNEPEN

■ Nincs kétségem afelől, hogy valamennyi-
ünket, akik most itt, Mátyás királyunk szü-
lőháza tövében összegyűltünk, a könyv kö-
rül fodrozódó gondolataink valamelyik
foszlánya serkentett idejövételre. A *könyv*
ősforrása az emberi közlésvágy, avagy a köz-
lési kényszer. A *kényszer* nem minden eset-
ben sátáni eredetű, lehet biológiai foganta-
tású, megjelenhet égi sugallatra is. Már vi-
lágra jöttünkkor sírva panaszoljuk, hogy az
anyatest kellemes melegét felváltani *kény-
szerültünk* az univerzum kellemetlen hideg-
ségével. S telt az idő – emberi fajtánk eseté-
ben évezredek vagy milliók múltával –
hangszalagunk síró rezgése szavak formálá-
sára bizonyult alkalmasnak, s ugyancsak
ezer esztendőök kellett ahhoz, hogy a füllel
felfogható *hangból*, szemmel látható jel, *be-
tű* szülessen meg.

Aztán megint csak a múltó idő jóvoltából
az egymással szövetkező két jel: a hang és a
betű sima felületre, kőre, lágú, de aztán cse-
réppé égethető agyagra, netalán nilusi sásból
készített papiruszra vagy írásra érlelt állat-
bőrre, pergamenre írva-róva időtálló szava-
kat, mondatokat, szövegeket hozott létre. Így
jutunk el a könyvhöz. Az első természetese-
n kézíratosak voltak, következésképpen rit-
kák és roppant nagy értékűek. A létrejövő
embertársulások, állam, egyház sokféle hasz-
nukat vették, és előállításuk érdekében nagy
áldozatokat hoztak. Keletiek, arabok, görö-
gök, rómaiak fáradságos intellektuális telje-
sítésmény nyomán jött létre a könyv.

Illőnek vélem, hogy éppen itt, egy királyi
szülőház tövében emlékeztessék arra, hogy
könyv szavunk -es toldalékával gazdagodva,
tehát *könyves* formában a kilencedik Árpád-
házi király, Könyves Kálmán nevében fordul
elő először, egy 1282-ben keletkezett oklevé-
len. Ezt a nevet a magyar király műveltsége
okán kapta, vagyis a *beszélő* személynév azt
hozta a kortársak tudomására, hogy viselője
kedveli, tehát olvassa a könyvet.

Ennek a beszélő névnek idővel kialakult
egy másik változata is, azt kezdték *könyves*
embernek nevezni, aki könyvet árul.

Mindjárt tegyük fel magunknak a kér-
dést: vajon hol árult ez a könyves ember? És
feleljünk: a piacon, az ott leterített ponyván.

Helyben vagyunk!

A bennünket most, itt körülvevő alkal-
mi építményeket, a sátrakat és a könyvekkel
dúsan megrakott asztalokat anyanyelvi em-
lékezetünk jóvoltából bizvást tekinthetjük
ponyváknak. Az ott vásárolt könyvet nevez-
ték ponyvának. A szó megjárta a jelentésvál-
tozás kanyargós útját, s a silány könyvnek
lett a neve. A mostanság ponyvának minő-
síthető könyvet már nem kenderből vagy
lenből szőtt, piacar terített leplen forgal-
mazzák, hanem elegáns üzletekben.

Ilyenekkel most itt biztosan nem találkozunk.

Könyv szavunk összetételeinek gazdag
családjában huszadik századi hozadék a
könyvnap és a *könyvhét*. Azt az egy vagy
több napból álló időszakot nevezzük így,
amelyet ugyan a kalendárium nem jelöl vö-
rös betűkkel, de számunkra ünnep, hiszen
ekkor egy ország, nemzet vagy annak ki-
sebbségi sorsba szorult töredék része fordul
fokozott értelmi és érzelmi telítettséggel a
közterekre kitelepült könyv fölé.

Emlékezetem szerint a könyvnap fogal-
mával, egyáltalán a jelenséggel 1941-ben a
marosvásárhelyi Református Kollégium III.
gimnazista diákjaként ismerkedtem meg. A
könyvnapot megelőző este a kollégium
templomi áhítatú dísztermében a Kemény
Zsigmond Társaság rendezett irodalmi es-
tet. A díszterem karzata fenn volt tartva az
internátusban bennlakó diákoknak. Innen
hallgattuk Móricz Zsigmond csodálatos sza-
vait, amint felolvasta *Ebéd* című elbeszélé-
sét, és Jancsó Adrienne előadásában pedig
szebbnél szebb verseket.

Korábban nem hallottam a dedikációról,
az írói ajánlásról, csak azt vettem észre azon

este, hogy műsor végeztével felsőbb osztályos diáktársaim (köztük az akkor VII. gimnazista, ma is Vásárhelyi élő Nagy Pál) a Kemény Zsigmond Társaság nyomtatott műsorfüzetével Móricz közelébe furakodnak és aláírást kérnek. Nagy volt az elszontyolodásuk, amikor az író azzal utasította el őket, hogy csak művei címlapjára adja az aláírást. Nem tudom, hogy másnap a piactéri könyvvásárban valamelyik iskolatársam szerzett-e magának dedikációt, néhány évvel később viszont Jancsó Adrienne kolozsvári Szentegyház utcai lakásán megmutatta, hogy ő Móricznak milyen vásárhelyi dedikációját őrzi. Az író frissen megjelent regénye, a *Rózsa Sándor a lovát ugratja* címlapján a nyomtatott szöveg utolsó két szavát bekarikázta, és nyíllal jelezve kézírásos szövegébe húzta; az így szerkesztett ajánlás így hangzott: „Jancsó Adrienne-nek, aki másokat, nem éppen *a lovát ugratja*.”

A könyvnapon jelen volt sok más író is, köztük a költő Jékely Zoltán. Jancsó Adrienne tőle is kért dedikációt. És kapott. Erről *Újra és újra* című, *Életpályám* alcímű könyvében így ír a versmondás fejedelemszonya: „Annak a dedikációnak, amit ő írt a könyvébe, házasság, két gyermek és hét unoka és (1995-ig) egy dédunoka lett a következménye.”

De vissza Móricz Zsigmondhoz, aki a Supka Géza kezdeményezte magyar könyvnapokon már bőven megmerítkezett könyvnap-élményekben.

1931-ben a budapesti Nemzetközi Vásár rendezői felajánlottak egy pavilont a magyar íróknak, hogy ott állítsák ki könyveiket, és személyesen találkozzanak olvasóikkal. Az írók elfogadták az ajánlatot és a történetekről maga Móricz írt beszámolót a *Nyugat* című folyóiratban. Ebből, A könyv és az író a vásáron című írásból idézek:

„Magunk sem láttuk előre, hogyan fog történni [tudniillik író és olvasó vásári találkozója] és mi lesz a hatása és következménye. Az író zárkózott lény. Az írás a csendben születik.

A könyv a legtitokzatosabb körülmények közt jön létre, mint az emberi élet, de ha leszakad szülőjétől, megkezdi a maga útját, s tekintet nélkül arra, aki létrehozta, él vagy elhull. Az író csak teremtője a könyvnek, de nem terjesztője...

A Magyar Írók Szalonja. Ez volt felírva a hatalmas pavilon homlokzatára.

Rendkívül érdekes volt az a tíz nap, amit én magam személyesen kinn töltöttem ebben a pavilonban. Először is érdekes volt,

hogy bár legelső tervünk azonnal az volt, hogy előadásokat fogunk tartani, két napig nem tudtuk megnyitni az előadásokat, mert egyetlen íróban sem volt bátorság, hogy egy mozgó, nyüzsgő, vásári tömeg elé álljon és beszélni kezdjen.

Az író nem tud beszélni. Aki az írók közt beszélő ember, nem azért beszél, mert író, hanem dacára annak, hogy beszélni tud, mégis író. Én magam – mert hiszen az ember önmagán keresztül ismeri meg az egész életet – egyáltalán nem tudok beszélni. Nem mondom azt, hogy néma vagyok, de nem szoktam hozzá, hogy szavakkal, a nyelv segítségével fejezzem ki magamat. Én az ujjaimmal beszélek. Annakelőtte tollal vagy ceruzával, az utolsó húsz évben írógéppel diszkurálok. A Sárarany volt az utolsó regényem, amit tollal írtam, azóta mindent gépen fogalmazok, még a távirataimat is. Ha nincs gép a közelben, ma már szinte zavarba jövök, hogy hogyan írjak.”

Az írógép a könyvvásáron is segített.

Így folytatja Móricz:

„Egy napon kivittem az írógépet, s ott sebtiben lejegyeztem néhány megfigyelést, s ezt itt közlöm:

1931. május 15.

A pavilon jobb sarkát átengedtük a Pathé-filmvállalatnak, amely helyepénzt fizet a Magyar Írók Egyesülete írói segélyalapja javára. Gondoltuk, legalább ennyi haszna legyen legrosszabb esetben néhány írónak. Jól is jártunk az albérlővel, mert állandó közönségről gondoskodik az ingyen-mozi. Az emberek hajlandók tömegesen megállani a film lepedője előtt, ellenben a könyv pultja e pillanatban is néptelen.

[...]

Érdekes, hogy mióta ideültem a géphez, a közönség egyszerre csak fellépett a dobozra s egész nyüzsgés van a könyvek előtt. Talán csak nem azért, hogy jobban lássák, hogy egy író ír...

[...]

A pavilonunk körül borkóstoló-sátrak vannak. Egy tokaji borkereskedő kedveskedik ezzel.

Azt kérdi egy vevő, aki egy pohár bort ivott:

- Mi ez a nagy pavilon?
- Ez a magyar írók sátora.
- Úgy, és jó ez nekik?

Az idegen, aki megivott húsz fillérért egy pohár tokajit, csodálkozik, hogy a magyar író, leülnek egy sátorban.

Kóstolót kellene neki adni az irodalomból.

*

Úgy értette nyilván, hogy ezek az írók, ezek az előkelő és arisztokratikus lények, hajlandók leülni a sátorban a könyvek mellé.

Valaki mellém áll s nézi, hogy kopogtatok a gépen.

– Így is lehet írni? – szól.

– Igen – mondom –, és úgy is, hogy az ember bezárkózik a szobába.”

Félbeszakítva Móricz 1931-es ízes nyelvű szövegének idézését, visszatérek saját könyvnapra emlékeimhez, mégpedig az 1942-es kolozsvárihoz. Sokatmondó fénykép is maradt fenn az összesereglett írókról. Ezen egymás mellett áll Bartalis János, Kiss Jenő, Jékely Zoltán, akkor már feleségével, Jancsó Adrienne-nel, a költő Hegyi Endre, a *Világosság* című kolozsvári lap kulturális rovatvezetője, Szentgericei Jakab Jenő, ő lesz a rövidesen megjelenő *Termés* című folyóirat kiadója, és a sor végén a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója, Kemény János. A képen nincs rajta az akkor már magának költői rangot szerző Szabédi László, de jelenlétére emlékeztem az a beszámoló, amelyet a Venczel József szerkesztette kolozsvári *Hitel* című folyóiratban tett közzé. Ezt írta: „az idei könyvnap is azt igazolja, s az elmúlt év könyvnapjai sem tanúsítanak mást – egyre jobban erősödnek a szálak, melyek a magyar olvasókat íróikhoz fűzik, egyre követelőbben lép fel a könyvvásárló közönség néma igénye, melynek hovatovább mind nehezebb ellenállni. Ennek az igénynek az iránya világosan megmutatkozik... ez az irány a magyar önismeret felé mutat...” Györfly István, Karácsony Sándor, Szekfű Gyula, Németh László nevét említi Szabédi, akinek könyvei felsorakoznak a könyvnapra asztalokon.

Személyes emlékeimről szólva említtem meg, hogy első, írótól származó dedikációmat kolozsvári könyvnapon Veres Pétertől szereztem.

Erre az itteni szereplésemre készülve azonban nem elégedtem meg személyes emlékeim megbolygatásával. Kerestem az egyetemes történeti összefüggéseket. Folyóiratbeli híradást találtam arról, hogy Finnországban már 1908-ban országos irodalmi hetet szerveztek, Spanyolországban 1926 őszén tartották meg először „a könyv nemzetünnepét”, az olaszok 1927. május 19-ről datálják első könyvnapjukat. 1935-ben Bukarestben is könyvünnepet rendeznek. Az első reprezentatívnak szánt román könyvhetet az év május 12-én a Dalles alapítvány helyiségeiben maga az uralkodó mint a róla elnevezett „II. Károly Király Irodalmi és Mű-

vészeti Alapítvány” fővédnöke nyitotta meg. Az eseményről az egyik rendező, a fiatal író Cezar Petrescu számolt be a tekintélyes fővárosi lap, a *Curentul* hasábjain. Nem győzi hangsúlyozni, hogy az uralkodó mekkora szerepet vállalt a román művelődés ápolásában, és cikkében – az akkori helyzetben meglepőnek tetsző módon – arról is említést tesz, hogy a román fővárosban első ízben magyar könyveket is kiállítottak.

Az eseménynek természetesen nem maradt el a kolozsvári visszhangja. Az *Erdélyi Helikon* 1935. évfolyamának 457–458. lapján ilyen című cikket olvassunk: *Magyar könyv a román könyvhéten*. Ebből megtudjuk, hogy az erdélyi magyar írók nemcsak könyvekkel, hanem személyesen, küldöttésként is részt vettek az ünneplés megnyitán.

Idézet a helikoni cikkből: „...a négy tagból (gr. Bánffy Miklós, br. Kemény János, Kádár Imre és e sorok írója) álló küldöttség [...] igyekezett a könyvhéten való részvétel jelentőségét kidomborítani. A külön állványon kiállított könyveket látogató közönséget persze leginkább a szép kiállítású könyvek külseje ragadta meg, és számos ember ajkáról hangzott el elismerő nyilatkozat. Egyelőre ez is sikernek számíthat. Ha valakit nem ismerünk, legelsősorban a külseje révén igyekszünk belsejére következtetni, és a mostani esetben a külsővel semmi baj sem volt. De az udvarias és következképpen mulandó megnyilvánulás mögött talán más is rejlik. Bizonyára erre mutat a fiatal román írók részletekig terjedő élénk érdeklődése az erdélyi magyar írók műhelytitkai iránt és az a végtelen kedvesség, amit a küldöttség tagjai V. Eftimiu, N. Davidescu, Cezar Petrescu, L. Rebreanu – és mások részéről tapasztaltak.”

A cikket a küldöttség negyedik tagja, a fiatal költő írta alá így: I. Szemlér Ferenc. Ő egészen apja 1938-ban bekövetkező haláláig azért használta neve előtt az ifjabb jelentésű nagy I betűt, nehogy a brassói gimnazisták összetéveszték azonos nevű apjával, a katolikus főgimnázium igazgatójával, aki maga is írt és publikált verseket.

Nem állom meg, hogy a névhasználatot magyarázva ne említsem a sírfeliratairól is elhíresedett Bözödi György írói körökben gyakran idézett kétsorosát:

„Itt nyugszik Szemlérből az I.,
pedig az volt az igazi.”

(Az igazság kedvéért hadd jegyezzem meg, hogy Szemlér Ferenc a román írókhoz fűződő hűségű barátságát 1978-ban Bukarestben bekövetkezett haláláig megőrizte.)

Ezzel a kacagató versikével, köszöntőnek szánt szavaimat befejezem. Kérem, nézzenek körül, tekintsenek rá a szimbolikus ponyvára itt kitergetett könyvekre, simo-

gassák, lapozgassák őket, és azt, amelyik leginkább megnyeri tetszésüket és egybevágy ízlésükkel, vásárolják meg és vigyék otthonukba.

KORUNK-KÖZELBEN, JÓCSIK LAJOSRÓL

■ „Utóélet nélkül nem teljes az élet.” Több okból idézem* ezt a mondatot „a Sarló kifejtetére” emlékező Balogh Edgár cikkéből, a *Korunk* 1978. októberi számából, a Jócsik Lajos életművére visszatekintő érsekújvári konferencián. A történelemben bekerült ifjúsági mozgalom indulásának félszázados évfordulóján az egykori sarlós vezér, a kolozsvári *Korunk* már nyugdíjba vonult főszerkesztő-helyettese ugyanis ebben a múltidézésében meglepő gondolatársítással él, amelyet most fedez föl a hajdani irodalmi szerkesztő. Balogh Edgár a Sarló-örökség idézésekor szóba hozza a Márciusi Frontot és a Vásárhelyi Találkozót (népfrontos programjának megfelelően), zárójelben pedig fölteszi a kérdést: „újabb ötven év múlva nem a romániai *Forrás*-nemzedékről beszélnek majd így?” Nos, 2011-ben volt ötven éve, hogy az erdélyi fiatal magyar írók sorozatát útjára indították – így hát váratlanul találva érzem magam mint *Forrás*-szerző, az első *Forrás*-nemzedék tagja. És mint annyiszor a szerkesztőségen belül, volt főnökömmel s a szerkesztőségen kívül (a harmincegy éves korkülönbség ellenére mondhatni baráti közelségben) természetesen vitába szállok Balogh Edgárral a rokonításkísérletben. Az ötven év mindenestre ötven év, az emlékezés elkerülhetetlen volt és marad; a két helyzet szinte összehasonlíthatatlan, az eredmények mások (más természetűek) – a *Korunk* azonban összeköt minket, Sarlót és *Forrás*t, legalább 1930-tól a hatvanas évekig, 1978-ig és 2011-ig, Gaál Gábortól Balogh Edgárig és a szerkesztőutódokig.

Ebben a történetben Jócsik Lajosnak és Érsekújvárnak megkülönböztetett szerepe van. Ismét Edgárt kell idéznem, az „Egy nemzedék elindul” alcímet viselő *Hét próbából* (olvasom az ajánlását, 1966 májusából: „utódlásra minden tekintetben”). „Ha büszkén emlegetjük Kolozsvárt, ahol egy század dal a mi nemzedékünk előtt az unitárius kolégium olvasótársasága a reform korszak erdélyi jeleseit indította útnak egy diák-zseb-

könyv – a *Remény* – kiadásával, s ha hivatkozzunk a pápai diákok önképzőkörére, ahol Petrovics Sándor Petőfivé érik, miért ne jeyezzük meg Érsekújvárt is”; az 1927. őszi első szabad tanulmányi körök szociográfiai és szociológiai önképzését említi, a magyar reál-gimnázium Czuczor Gergelyről elnevezett önképzőkörét, a nyolcadikos Dobossy Lászlót – és „a másik nyolcadikos diákot”, Jócsik Lajost, aki itt szervezi meg az ifjúság első szociográfiai értekezletét, „a vidéki önképzőkörök kamaszos poétáskodása helyébe”.

Ezzel tulajdonképpen már témánknál vagyunk, hiszen az iskolás korból alig kilépett Jócsik Lajos 1930 júniusától kilenc éven át a *Korunk* munkatársa, következetesen szociográfiai megközelítésű tanulmányok felkészült és megbecsült szállítója. Az első megtalált nyom: Gaál Gábor levele Fábry Zoltának, 1930. május 24-ről; ebben visszajelzi Forbáth Imre írását, majd hozzáteszi: „A lapban azonban Forbáth cikkén kívül a Szemlében lesz még egy nagyon okos hozzászólás a dologhoz valami Fodor Lajos nevű embertől Brünnből.” Nos, ez a valami Fodor: Jócsik Lajos. (Gaál Gábor leveleinek 1975-ös kiadásában a kötet szerkesztője fölfedi az álnevet, megjegyezve, hogy GG és Jócsik később levelezésben álltak, de a Gaál-hagyatékban nem maradt ennek nyoma.) Nem tudjuk, miért ez az 1930-as névhasználat, sem azt, hogy ki kezdeményezte a kapcsolatot a kolozsvári lap és a „brünni” (érsekújvári) ifjú szerző között – csak annyi bizonyos, hogy nem Fábry.

A mindössze húszéves Jócsik első szereplése a *Korunkban* *A szlovenszkói magyar irodalom válságához* című cikkkel többszörösen korjellemző. Hangütése erőteljesen nemzedéki: „Újabbban mindenféle generációk mozgolódnak, szervezkednek. Makacs pedantériával mérik fel a korosztályokat: meddig érhető a húsz-, a harminc-, meddig a negyvenévesek generációja stb.” Elítéli a harmincévesek hangoskodását, „reakciós frontját”, hamisnak ítéli Győry Dezső „Ki-

sebbségi géniusz” elgondolását, mert Győri nem veszi tudomásul a súlyos osztálykülönbségeket; gondolatmenetével eljut az *Erdélyi Helikon* és Babits szigorú elmarasztalásáig, ugyanis ennek a szlovenszkói polgári írócsoportnak a tagjai „maradék nélkül valóznak közösséget az *Erdélyi Helikon*nal és Babits Mihállyal (aki szervezkedésük archimédeszi pontja), hogy teljes legyen a magyar burzsoázia összefogása a szocializmus likvidálásáért”. Hasonló minősítésben részesül a nyugati világ, a polgári dekadencia; „Párizs: az európai burzsoázia szennyének a reservoir-ja.”

A pályakezdő Jócsik ítéletei összhangzanak az egy hónappal korábban ugyancsak a *Korunk*ban közölt Fábry-szöveggel, a *Tíz szomorú, magyar évvel*. Hét évtized távolából újraolvasva Fábry Zoltán állásfoglalását bizony szomorú írásnak kell mondanunk; a *Korunk* múltjának sajnos nem felejthető szektás-dogmatikus szakaszának legrosszabb idejét jellemzi (amely többek közt Kassákot és József Attilát is kirekesztette volna a haladás frontjáról). Fábry itt a „szent világegység: világreakció” részének tudja a *Nyugatot*, az *Erdélyi Helikont* – Babits Mihályt, Móricz Zsigmondot, Kosztolányit, Karinthyt, Áprily Lajost is; ezzel szemben él, Erdélyben él a „perifériairodalom”, ennek legnagyobb publicitású orgánuma pedig a *Korunk*.

Jócsik (Fodor) Lajos első megszólalása Gaál Gábor kolozsvári folyóiratában egy másik sorba is beállítható – és ez nem kevésbé figyelemre méltó. Gaál ugyanis a harmincas években feltűnően nagy figyelmet szentel a szlovenszkói (csehszlovákiai) magyar irodalomnak, a lap legfontosabb munkatársai-ként tartja számon az ott élő szerzőket, s az irodalom mellett az ottani valóság, a magyar kisebbség sorsának alakulása igencsak érdeklő. Az 1930. júniusi számot nézve, a főlaptestben Selleyi Józseftől közöl „zsellérminiatűröket”, Forbáth Imre Prágából küldi el kritikus véleményét a kisebbségi magyar irodalomról (amelyben kijut a bírálathoz a Sarló-mozgalomnak is, Kessler Balogh Edgárék jelszavainak, a Duna-konföderáció s a nemzetek békés együttműködése meghirdetésének ellenére, merthogy ez „csak minőségileg más reakció”, „a csehszlovák imperializmus Szlovenszkóra átültetett s lokálkolorittal ellátott ideológiája: egy tipikusan szociál-fascista kisebbségi mozgalom”); a Szemlében pedig, Fodor Lajos előtt, Fábry és Szalatnay Rezső egy-egy recenziója olvasható.

1931 és 1938 között aztán még 18 (!) Jócsik-tanulmány, illetve hozzászólás található a *Korunk*ban – egyre igényesebb, többnyire nagy terjedelmű kifejtései a szlovenszkói és kelet-közép-európai társadalmi-gazdasági problémáknak, továbbra is nyílt marxista (történelmi materialista) alapvetéssel, széles körű tájékozottsággal. Visszatérő témája a szlovenszkói magyar középosztály helyzete (1931-ben, majd 1933-ban folytatásokban elemzi a kérdést, 1934-ben a középosztály-kutatás tudományos szempontjairól értekeznek), többször ír a szlovenszkói, a kelet-európai paraszttömegek eladósodásáról, a földosztás következményeiről, az ipari termelés változásairól; utolsó, tekintélyes statisztikai anyagra épített tanulmánya, 1938 őszén, a szlovenszkói és ruszinszkói városok alakulását tekinti át az utolsó ötven évben, az elszlovákosodás folyamatát írja le. Elméleti érdeklődésének és a konkrét társadalmi elemzésnek meggyőző bizonyítéká a *szociográfia szociológiája* cím alatt 1937 januárjában megjelent okfejtése. És alighanem a magyar szakirodalom legjavához – akár Bibó Istvánhoz – társítható kitűnő helyzetrajza 1933-ból: *A zsidóság helyzete Csehszlovákiában*. Valamennyi érdemes az újraolvasásra, kortárs szakemberek elemzésére.

Néhány olyan Jócsik-írásra szeretnék valamivel részletesebben kitérni, amelyek a magyar kultúra, az irodalom máig kényesnek mutatózó problémáihoz kapcsolódnak. Jócsik Lajos következetesen a gazdasági-társadalmi háttér felvázolásával beszél például a kisebbségi kultúrpolitikáról, többség és kisebbség kulturális érintkezéséről, a népi kultúra értelmezéséről – és persze az őt kezdettől foglalkoztató nemzedékgondokról. *A szlovák-magyar kultúrérintkezés* című tanulmányában (1934) részletesen kitér a Sarlóra, mondhatni a külső szemlélő objektivitásával jellemezve a sarlósok kísérleteit a szlovák és cseh haladó ifjúsággal, politikussokkal és írókkal történő kapcsolatfelvételle. Jócsik eljut a következtetéshez: „A két nép gazdasági viszonyának alakulása tette illuzórikussá a szellemi kultúra cseréjének tervezetéseit s hozott létre nagy mennyiségű gyűanyagot a két nép között. A földreform például, amelyben a cseh polgárság oly határozottan s széles alapon likvidálta a feudális maradványait, a kisebbséghez már nemzetiségellenes módon, a telepítések formájában jutott el. A szociográfiai tanulmányutak feltárták a kisebbség társadalmi viszonyait az új nemzedék előtt.” Jócsik az

illúziókat a reális eredményekkel szembe-
 ti. (A szerkesztő, Gaál Gábor elképzeléseit
 olvashatjuk ki egy-egy ilyen Jócsik-írás
Korunk-beli helyezéséből: az 1934-es nyári
 dupla szám élére teszi a Jócsik-tanulmányt,
 itt közli József Attila román költőkből ké-
 szült fordításait, Forbáth Imre háborúelle-
 nes versét – *Mikor a néma beszélni kezd* –,
 valamint a pozsonyi Kovács Károly írását a
 materialista esztétikai törekvésekről.)

1936-ban ismét Jócsikkal indul az egyik,
 a júniusi *Korunk*-szám; *A népi kultúra kér-
 déséhez* (a szerző legerjedelmesebb tanul-
 mánya a kolozsvári folyóiratban) Balogh Ed-
 gárnak szintén a *Korunk*-ban közölt tanulmá-
 nyára reflektál, amelyben a dunántúli egy-
 kézből levezetett, a nép kipusztulását sirat-
 rató, halálhangulatos ideológiát bírálja.
 Jócsik ezt a kérdésfelvetést kiegyesítené-
 nek véli a parasztsághoz fűződő másik, ez-
 zel ellenkező értelmiségi ideológia elemzé-
 sével, szembeítve a két ellentétes vonalat:
 „1. kivesszünk, elpusztulunk, mert pusztul a
 nép, a parasztság és 2. megújodásunk fel-
 tétele visszatérés a néphez, az ősegszűség,
 az ősi kultúrincsek forrásához.” Szerzőnk
 ezúttal is nagy ismeretanyaggal dolgozva a
 szociológiai gyökerekig hatol le. Egyértel-
 műen elismeri, igazi értéként mutatja fel,
 amit Ady, Móricz, Bartók és Kodály a népi
 hagyománykincs felkutatásáért, továbbélte-
 téséért tett, de vitázik az új népiesekkel (pél-
 dául Féja Gézával), a nemzeti romantikával
 szembe „az idők hangját” állítja.

Nem kevésbé fontos Jócsik-írás a *Dózsa
 György unokája és a Héja nász* (1937. február).
 Az Ady-örökséget értelmezi, kisebbségi
 aktualitással, Révész Béla szlovenszki fel-
 olvasó körútja alkalmából, pontosabban a
 jobboldali diákság tiltakozása kapcsán; az
 Ady-Léda viszony dokumentumainak feltá-
 rása váltotta ki a diákok egy csoportjának sa-
 játos Ady-védelmét – ezzel vonja párhuzam-
 ba Jócsik a Dózsa György unokája költőjé-
 nek időszerűségét, rámutatva az Ady-értel-
 mezés és értékelés ellentmondásaira. (En-
 nek a közlésnek a szövegkörnyezete is meg-
 érdemli a kiemelés: ugyanitt Peéry Rezső ír
 a csehszlovákiai magyar irodalomról, ismét
 van a *Korunk*-ban Forbáth-vers, s a 20. száza-
 di magyar irodalom nagyjait ezúttal Déry Ti-
 bor prózája képviseli, Dési Huber István
 esztétikai tanulmányt ad közre.)

Végül szólni kell Jócsik Lajos 1937-ben
 közölt, időszerű művelődéspolitikai kérdé-
 sekhez kapcsolódó két írásáról. A *Kisebbségi
 nemzedékgondok Csehszlovákiában*, mint-
 egy rimelve a Fodor Lajos név alatt megjelent

első közlésre, kritikus-önkritikus hangvétel-
 lel beszél az egymást követő generációkról,
 és beidézi Komlós Aladárt. „Csehszlovákia-
 ban is – írja Komlós – úgy látszik egy képzett
 tudós magyar generáció bontogatja szárnya-
 it, tudósok, akiknek tudománya azonban
 szorosabb kapcsolatban áll a társadalom
 problémáival, mint a 20. századbéli elődei-
 ké.” Noha itt a szlovenszki második nemze-
 dékről van szó, Jócsik pedig a harmadikhoz
 sorolja magát, ez a jellemzés rá is illik.

Nagyobb súlyú a későbbi közleménye, a
Kisebbségi kultúrpolitika made in Slovensko.
 Két, jellemzőnek ítélt megnyilatkozást ele-
 mez: az egyik a félelem a provincializmus-
 tól, a vidékiség vádjától, a másik – ezzel
 összefüggésben – a metropolisra figyelés. A
 horizonttágításra persze szükség van, de
 nem vezet jóra, ha „miként az ifjú lelkesed-
 és gondolja – kultúrpolitikánk csak a ma-
 gyarországi mozgalmasság könyvtartalmi is-
 mertetésében és kolportálásában merül ki.
 [...] Most a szellemi, gondolat- és érzelmvil-
 ág-gyarmat kialakulásánál tartunk, amikor
 a kisebbségi szellem esetleges alkotókérdvet
 más alkotásának csodálatában éli ki, s maga
 szépen és lassan elmarad az élet mögött,
 amelyhez teremtő bátorságú szava sincsen.”
 Az új szociográfiai irodalom népszerűségét
 természetesen üdvözölni lehet, ám „minket
 nem részleteiben, de az összmagyar sorskö-
 zösség alapján általános vonatkozásaikban
 érdekelhetnek ezek a jelenségek. Egy du-
 nántúli falu részletrajza szép és dicséretes
 dolog, de nálunk csak a magyar népi sors ál-
 talános vonalain nézve van jelentősége. Ab-
 ból a szempontból, mit mond egy nép jövő-
 jéről, ami minket is nyugtalanít és izgat” –
 írja Jócsik.

Nincs tudomásunk róla, hogy az itt csak
 vázlatosan vagy utalásszerűen ismertetett,
 említett tanulmányok valamikor önálló kö-
 tetbe kerültek volna. Szerzőjük sorsa 1938
 után másképp alakult, noha továbbra sem
 függetlenül a kisebbségi problémáktól,
 Csehszlovákiától, Szlovenszktól. Lehet,
 hogy Jócsik Lajos már nem mindent vállalt
 volna korábbi állásfoglalásaiból, ennek elle-
 nére érdemes volna a szükséges magyarár-
 zattal közelebb hozni őket a mai olvasóhoz.

Az, amit később, a *Korunk* a második fo-
 lyamában – bizonyára Balogh Edgár megke-
 resésére – közölt, nyilván ismertebb, hiszen
 az akkor már Magyarországon élt tudós,
 közéleti szerző talajéről, talajrozíóról, il-
 letve táplálkozásról szóló tanulmányai Bu-
 dapestben megjelent könyveivel vehetők
 egybe. 1959 februárjában és áprilisában ke-

rültek közlésre a kolozsvári folyóiratban, majd a harmadik (tudtunkkal az utolsó) az 1964. 2. lapszámban. 1956 októberét–novemberét követően, egy újabb szomorú korszakban, 1957-ben újraindult *Korunk* 1959-ben még nem sok jót mutatott, 1964-re azonban valamelyest oldódni kezdett a légkör Romániában. A *Táplálkozás és tudomány* című Jócsik-tanulmány így egy olyan lapszámba kerülhetett, ahol más gazdaságtörténeti írások mellett már genetikáról, kibernetikáról, Schönberg zenéjéről lehetett szólni, ahol az irodalmat Miroslav Krleža és

a Kosztolányi biztatásával indult erdélyi költő, Bartalis János képviselte. Jócsik tanulmánya jól illeszkedik ebbe a környezetbe – nem színezi az okfejtést semmiféle imperializmus-leleplező toldalék.

Az a harmincnégy év, amelyet átfog a *Korunk*-dosszié Jócsik-fejezete, egyformán tanulságos a kétségtelenül nagy tehetségű érsekújvári-budapesti munkatárs és a folyóirat története felől nézve. És ma sem csak a történelemre tartozik.

Kántor Lajos és

